

POVIJEST PREMIJERNIH IZVEDBI KONCERTA ZA VIOLINU I ORKESTAR RAZDOBLJA ROMANTIZMA

Krpan, Zvonimir

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:092033>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA
VI. ODSJEK

Zvonimir Krpan

POVIJEST PREMIJERNIH IZVEDBI
KONCERTA ZA VIOLINU I ORKESTAR
RAZDOBLJA ROMANTIZMA

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2020. godine

DIPLOMSKI RAD ODOBRILO MENTOR

Izv. prof. Davor Philips

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Davor Philips', is written over a horizontal line. The signature is stylized and cursive.

Potpis

Diplomski rad obranjen _____.

POVJERENSTVO:

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE
AKADEMIJE

Sadržaj

Sažetak -----	1
Summary -----	1
Uvod -----	2
1. Uvod u glazbu 19.stoljeća – Romantizam-----	3
2. Ludwig van Beethoven: Koncert za violinu i orkestar u D-duru -----	5
3. Felix Mendelssohn: Koncert za violinu i orkestar u e-molu -----	7
4. Johannes Brahms: Koncert za violinu i orkestar u D-duru -----	9
5. Petar Iljič Čajkovski: Koncert za violinu i orkestar u D-duru -----	11
6. Antonín Dvořák: Koncert za violinu i orkestar u a-molu -----	13
7. Jean Sibelius: Koncert za violinu i orkestar u d-molu -----	16
8. Zaključak -----	18
9. Literatura -----	19

Sažetak

Ovaj diplomski rad ima za temu – povijest premijernih izvedbi koncerta za violinu i orkestar razdoblja romantizma. Za početak predstavljen je pojam romantizam kao riječ i razdoblje u povijesti glazbe radi šireg konteksta sadržaja koji slijedi. Opisane su povijesne okolnosti kao i zbivanja u svijetu umjetnosti, književnosti, filozofije i društva općenito. Odrednice romantičkog stila i razdoblja u glazbi također su posebno istaknute zbog prirode teme ovog rada i boljeg razumijevanja životnih okolnosti skladatelja i izvođača tog razdoblja. Glavni dio sadrži kratke crtice iz života skladatelja u vrijeme pisanja koncerata za violinu o kojima će biti riječ, zatim opis samog događaja premijere i sudionika kao i kritike koje su uslijedile. Također su spomenute reakcije tadašnjih publika i prijem djela diljem Europe i svijeta u kasnijim razdobljima.

Ključne riječi: koncert za violinu i orkestar, premijera, romantizam

Summary

The theme of this Master's is - History of premiere performances of concerto for violin and orchestra in the Romantic period. To begin with, the term romanticism as a word and a period in the history of music is presented due to the broader context of the content that follows. Historical circumstances as well as events in the world of art, literature, philosophy and society in general are described. The determinants of romantic style and period in music are also particularly prominent due to the nature of the theme this work is built around and a better understanding of life circumstances of the composers and performers of romantic period. The main part contains short sketches from the life of the composer at the time of writing the violin concertos that will be discussed, then a description of the premiere event and the participants as well as the criticism that followed. Also mentioned are the reactions of audiences at the time and reception of works throughout Europe and the world in later periods.

Keywords: concerto for violin and orchestra, premiere, romanticism

UVOD

Povijest violinizma je neiscrpna tema koja se može opisati iz puno aspekata. Od razvoja samog instrumenta, gudala, do violinističkih škola koje opisuju tehniku sviranja u najsitnijim detaljima pa i procvat literature paralelno sa samim graditeljskim i skladateljskim dostignućima. Ponešto od toga svega htio sam objediniti u diplomskom radu i došao do teme koja prilično dobro pokriva sve ranije opisane kategorije. Uz dodatak crtica i raznih događanja u životu skladatelja i izvođača u kojima se zapravo unatoč vremenskom razmaku itekako možemo pronaći i poistovijetiti. Iste dvojbe i borbe danas također vodimo što za papirom što u sobi za vježbanje i koncertnoj dvorani. Tko, kada, gdje, kako i zašto, pitanja su koja traže fascinaciju odgovora. Upravo o tome sam i pisao. Ovaj rad ima za zadaću saznati i objediniti povijesne odgovore na sva ova pitanja koja se tiču najslavnijih violinskih koncerata romantičnoga razdoblja.

1. Uvod u glazbu 19.stoljeća – Romantizam

Europska kultura u 19. stoljeću doživljava procvat stvaralačkog bogatstva na svim razinama umjetnosti, no otkrića se također događaju i u znanosti koja sa novim tehničkim postignućima odražava promjene na socijalnim i ekonomskim razinama. U glazbi dogodili su se pomaci u društvenom položaju glazbe, ali i glazbenih vrsta kao takvih: opera, simfonija, koncertantna glazba, glazba za klavir, vokalne vrste – stvorena su djela od velikog značaja gdje su skladatelji klasične, tradicionalne oblike i postupke, usavršili drugačijim sadržajem i izrazom. Francuska revolucija temeljito je prodrmala socijalne odnose, naročito dugo vladajući oblik feudalizma, građanske i radničke klase. Javljala se svijest o nacionalnoj nezavisnosti i oslobađanju od feudalizma kao i osamostaljenju na kulturnom području. Ovakvi društveni pomaci rješavaju skladatelje feudalnih obveza te se oni okreću vlastitoj nutrini, nezavisno skladajući porivima osobne inspiracije. Koncertanta djelatnost i javni glazbeni život su u procvatu te se javlja interes za izvođenje već napisanih djela ranijih razdoblja što ima za posljedicu pojavu instrumentalnog solista-virtuoza koji je u svojim nastupima izvodio isključivo djela bravurnog karaktera. Dakako kritičari toga doba nisu bili oduševljeni takvim dekorativnim stilom.

Romantizam je pokret ili razdoblje kulturne povijesti. Obično se poistovjećuje ili s prvom polovinom ili cijelim 19. stoljećem. Izraz se prvenstveno koristi u umjetnosti, ali također obuhvaća filozofiju, društveno-političku povijest ili općenitije „duh“ toga vremena. Pojam romantizam potječe od starofrancuske riječi *romance*, što znači roman iliti pjesma. U 18. stoljeću izraz romantičan u književnosti označava djelo u kojemu se zbiva nešto nestvarno, bajkovito i fantastično. A u 19. stoljeću pojam se proširio i u glazbi. Umjetničko stvaranje postaje sasvim subjektivno, lirski ugođeno, individualizirano sa naglašenim autobiografskim prizvukom. Temeljna emocija je uglavnom pesimistična, umjetnik je često razočaran životom i u njemu ne nalazi čvrsta uporišta. Romantičar je nezadovoljnik koji se sukobljava s okolinom, no svjestan je svojih stvaralačkih snaga. On se vraća mistici srednjeg vijeka, njegovim baladama i legendama, fantastičnim likovima i junacima toga vremena. Priroda je nešto što također pruža utočište u samoći, a kroz nju romantičar dopire i do sela, što znači i do folkloru gdje romantizam upoznaje jednostavnost i originalnost narodne

umjetnosti. Srednji vijek, fantastika, egzotika i priroda, izvori su koji uvjetuju velik dio stvaralačkog bogatstva europskog romantizma.

Romantičari su posebno njegovali instrumentalnu glazbu smatrajući da je posjedovala snažnu komunikacijsku snagu bez opterećenosti teksta, te da ima direktan utjecaj na ljudske emocije i ispunjenje čežnje za bijegom iz ove stvarnosti. Ipak bilo je i onih koji su svojim vokalnih djelima ukazivali na to da glazba pridružena tekstu produbljuje pisanu riječ, te koliko je značajan utjecaj melodije da označi smisao riječi i poruke koju ona nosi. Skladatelji romantičari posebno su voljeli pisati u maloj formi u kojoj su izražavali svoja duhovna turbulentna stanja, pa su tako klavirske minijature i solo-pjesme bile iznimo popularne. Schubert, Schumann i Mendelssohn sa svojim klavirskim minijaturama i solo-pjesme Schuberta i Schumanna najpoznatiji su primjeri u literaturi toga razdoblja. Tradicionalni veći oblici nisu poslužili skladateljima 19. stoljeća da izraze svoju naglu nutrinu te da u isto vrijeme dostignu kvalitetu velikih djela poput Hayna, Mozarta i Beethovena. No, oni ne odbacuju klasične forme, već ih nadograđuju u tip programnog orkestralnog djela koje će se očitovati obliku *simfonijske pjesme* koje pišu Berlioz, Liszt i Strauss. U romantizmu se javlja i velika operna reforma R. Wagnera koja iz temelja mijenja odnos svih odrednica operne glazbeno-scenske građe. Stilska obilježja romantizma u glazbi donose melodije širih raspona i dugih fraza. Raskošne harmonije pune napetosti i ekspresije do granice tonalitetnosti. Uporaba novih ritamskih obrazaca u kojima dolazi do izražaja folklorni utjecaj. Novi postupci orkestracije pa i povećanje samog broja instrumenata u orkestru.

Devetnaesto stoljeće je i razdoblje buđenja nacionalne svijesti. Do sada su glavnu riječ vodili njemački, talijanski i francuski skladatelji no skladatelji drugih europskih naroda polako uviđaju moć ideje o slobodi i kulturnoj nezavisnosti, pa prožimaju svoja djela obilježjima narodne glazbe kako bi pokrenuli val razvoja umjetnosti vlastite domovine kao i europske umjetnosti općenito. Tako nastaju tzv. 'nacionalne škole' u europskoj glazbi. Glinku, koji je utemeljio punu nezavisnost ruske glazbe, u ideji slijede Musorgski, Rimski-Korsakov, Borodin i Čajkovski, u Češkoj Dvořák i Smetana, u Poljskoj Chopin. U Hrvatskoj je to dakako Vatroslav Lisinski, tvorac prve hrvatske opere *Ljubav i zloba*. Primjer slijede i skandinavske zemlje pa i Španjolska i Mađarska. Skladatelji tih naroda unose u europsku kulturu svo svoje bogatstvo ritmike i melodike sa elementima narodnih napjeva i folkloru.

2. Ludwig van Beethoven (Bonn, 16./17. prosinca 1770. - Beč, 26. ožujka 1827.)

Koncert za violinu i orkestar u D-duru, Op.61

Allegro ma non troppo

Larghetto

Rondo: Allegro

Beethoven je započeo pisati violinski koncert u C – duru ranih 1790-ih, ali sačuvani su samo fragmenti toga djela. Objavio je 1803. i 1805. dvije predivne *Romanse za violinu i orkestar* u F-duru i G-duru te se uzima kao pretpostavka da je jednu od njih namijenio kao drugi stavak svog nedovršenog koncerta. *Romanse* su često izvođene, no vrhunac Beethovenovog stvaralaštva za violinu je dakako njegov *Koncert za violinu i orkestar u D-duru*, kojega je napisao 1806. godine. Ujedno je to i jedini njegov koncert za violinu.

Beethoven je napisao koncert za izvanrednog glazbenika i violinista po imenu Franz Clement, koji je bio poznat kao čudo od djeteta 1790-ih, kada ga je otac već vodio na koncertne turneje. Beethoven je 1794. godine čuo petnaestogodišnjeg dječaka u Beču i potpisao knjigu s autogramom kao uspomenu na tu priliku. Clement je bio glazbeni direktor *Teatra an der Wien* od 1802. do 1811.godine. Njegovo je glazbeno pamćenje bilo izuzetno. Kad se sastao s Beethovenom kako bi raspravljao o mogućim rezovima u izvornoj verziji svog *Fidelia*, odsvirao mu je cijelu operu na klaviru – bez partiture. U travnju 1805. godine bio je koncertmajstor za prvo javno izvođenje simfonije *Eroica*. Upravo je ovaj izvanredni glazbenik taj za kojega je Beethoven napisao svoj koncert za violinu. Budući da je Beethoven napisao koncert u samo nekoliko tjedana i jedva na vrijeme za zakazanu izvedbu - Clement je navodno svirao čitajući s lista svoju dionicu na samome koncertu.

Njegove tehničke sposobnosti, kombinirajući savršenu intonaciju i spretnost gudala, zadivila je njegove suvremenike. I sam Beethoven svjedočio je o Clementovim sposobnostima pišući koncert za violinu posebno za njega. Clement je bio poznat po trikovima i smicalicama pa tako autografska bilješka glasi: „*Concerto par Clemenza pour Clement*“. Na premijeri 23. prosinca 1806. Klement je svirao nekakve varijacije '*mit umgekehrter Violine*' - s violinom izokrenutom naopako, trik kojeg je Clement predstavio desetak godina prije.

Pokazivanje virtuozyteta u koncertima je tada bilo vrlo popularno (na nezadovoljstvo ondašnjih glazbenih kritičara), pa je upravo zbog tog razloga Beethovenov *Koncert za violinu* bio zanemaren tijekom njegova života. Za razliku od tadašnjih koncerata, Beethovenov koncert nije bio izraz blještavosti i virtuoznosti već je karakterno suptilan i meditativan (iako i dalje sadrži tehnički zahtjevne pasaže). Postao je temeljem izvođačkog repertoara tek 1840-ih kada ga je oživio mladi Joseph Joachim – koji je posjedovao duboku ozbiljnost prema svrsi izvođenja glazbe kao i kvalitete virtuozu. Prvom Joachimovom izvedbom dirigirao je Felix Mendelssohn. Tako se Beethovenov koncert počeo smatrati najvećim i najznačajnijim koncertom za violinu ranog 19.stoljeća. Kasnije je Beethoven uredio *Violinski koncert* za klavir – po volji izdavača, iako je ova verzija bila ponešto izvođena, ona gubi esencijalnu kvalitetu održivog liricizma koji samo violina može doseći (ili je ovo samo način da se zaključi da ga Beethoven jednostavno nije dovoljno preradio da bi se iste muzičke ideje dostojno prenijele i na klavirski slog). Orkestralna dionica ostala je uglavnom nepromijenjena, a solistička slijedi u diskantu violinsku. Lijeva ruka tu dionicu diskretno popunjava. Ipak, postoji valjan razlog da se upozna i ova inačica djela. U prvom se stavku naime nalazi originalna, za tu verziju skladana kadenca, jedna od najdužih uopće, a u Beethovena zasigurno najbizarnija. To je jedina kadenca u glazbenoj povijesti koja uz biserne pasaže sadrži, u središtu, dijalog klavira i timpana, zvukovno apartan a u isti mah „marcijalan“, čime u osnovi lirski ton stavka prodire naglašena odrješitost.

Raspon trajanja ovog koncerta može biti između 37 – 48 minuta. Vrlo su rijetka djela koja obuhvaćaju takve kontrastne ekstreme u tempima. Neobičan karakter ovog koncerta navodi izvođače da prvi stavak obično izvode u prilično slobodnom tempu, da bi naglasili duboku duhovnu kvalitetu. Ovakav pristup je uspješno predstavio Yehudi Menuhin, njegov primjer su slijedili mnogi violinisti u svojim interpretacijama ovog koncerta. Ovo djelo također ima puno energije, zanosa i čvrste strukture. Dugi prvi stavak sadrži ponavljajući motiv marševskog ritma, predstavljenog na samom početku udarcima timpana. Ponavljanje baš ovog motiva povezuje cijeli stavak pa bi izvedba koja je preslobodna olabavila strukturu tog stavka. Ako prvi stavak ne bi bio previše otegnut tada drugi odaje magičan i gotovo hipnotizirajući efekt. Zvukovni čar violine potakao je jednoga kritičara da taj fenomen nazove nedostižnim instrumentalnim belkantom. Treći stavak u svojem rondo obliku temu i karakter razigranosti predstavlja odlučnim i ritmičnim rastavljenim akordom radosnog D-dura.

3. Felix Mendelssohn (3. veljače 1809. - 4. studenog 1847.), njemački skladatelj

Koncert za violinu i orkestar br.2 u e-molu Op.64

Allegro molto appassionato

Andante

Allegretto non troppo – Allegro molto vivace

U srpnju 1844. godine Mendelssohn se ,nakon sjajnog i grozničavog posjeta Engleskoj, vratio u Njemačku. Pisao je svojoj sestri Fanny , 'zdravlje moje obitelji je svakim danom sve bolje, a ja se odmaram u sjenama drva jabuke i golemih hrastova...razlika ovakvih dana i onih provedenih u Engleskoj je toliko osobita da ih ne mogu zaboraviti. Tamo, niti jedan sat u danu nije bio slobodan već tri tjedna unaprijed, a ovdje, svi vedri i dugi dani su slobodni, bez i jedne obveze, osim onih koje si ja zadam (a one su vrijedne rada i truda), te ono što nije dovršeno danas, bit će sutra, a slobodnog vremena ima za sve...Nadalje, skiciram žustro, i komponiram još žustrije.'¹

Dvadeset dvije godine ranije, tada trinaestogodišnji Mendelssohn napisao je violinski koncert u d-molu za svog učitelja, Eduarda Ritza, u samopouzdanom i elokventnom stilu. Ostao je neobjavljen sve do 1951. godine kada je Yehudi Menuhin pripremio svoju verziju izdanja. Djelo koje svi poznaju jednostavno kao *Mendelssohnov koncert za violinu* jest kasnije remek djelo iz 1844. godine. Tijekom tog ljeta Mendelssohn ga je napisao za svog prijatelja violinista Ferdinanda Davida², a njegov karakter baš kombinira osobine opuštanja, koncentracije i spontanosti koje Mendelssohn opisuje u pismu ranije citiranom. Ali, kao i kod Mozarta, osobine koje ga čine zvučno tako prirodnim također ga čine i prilično zahtjevnim za izvođenje, posebice što se tiče samog početka koncerta. Solist započinje, gotovo odmah bez ikakvog uvodnog orkestralnog dijela ili ekspozicije, sa ljuljajućom melodijom, elegantno i sa savršenom intonacijom, vodeći liniju bez pauze u žurne figuracije i nezgodne pasaže, sa oktavama koje se protežu u diskant instrumenta. Od drugih poznatih violinskih koncerata, jedino Sibelius ima tako zahtjevan početak (koji je zasigurno modelirao prema Mendelssohnu). Nakon violinskog sola orkestar ponavlja prvu temu i vodi ju dalje – vrlo

¹ Pisma svojoj obitelji, Minhen, 6.10.1831., u *Felix Mendelssohn: Letters*, ed.G Selden-Goth (New York:Pantheon Books, 1945, str.173.

² Albert Mell (2001) *David, Ferdinand*, URL: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.07271>(Pristupio u svibnju 2020.)

efektan preokret od uobičajenih početaka koncerta. Kadenca obično dolazi na kraju, ali ju je Mendelssohn smjestio u sami centar stavka, povezujući neprimjetno provedbu i reprizu (još jedan element kojeg je Sibelius usvojio u svom koncertu). Drugi stavak prezentira jednu od najljepših Mendelssohnovih melodija gdje u svakom vrhuncu fraze puhači milozvučno preuzimaju pratnju od gudača. Trube, horne i timpani ozvučavaju fanfare te uranjamo u finale. Kao i prvi stavak, treći zvuči zavaravajuće jednostavno u dobroj izvedbi. No izričaj plovne lakoće ovog stavka je neizbježno težak. Mendelssohnova briljantna coda ne gubi osjećaj šarma i lakoće s kojom je stavak i započeo.

Ferdinand David učio je violinu kod Louisa Spohra a kasnije dok je djelovao u kazalištu u Königstadtu (1826.–9. godine) sprijateljio se s Mendelssohnom. Otišao je u Leipzig 1836. godine kako bi preuzeo vodstvo orkestra Gewandhaus pod Mendelssohnovim ravnanjem, dužnost koju je obavljao do kraja života. Kada se 27. ožujka 1843. otvorio konzervatorij u Leipzigu, David je vodio odjel za violinu; među prvim učenicima bio je Joachim, koji je išao kod njega na sate violine na Mendelssohnov prijedlog. Dana 13. ožujka 1845. godine Ferdinand David održao je prvu izvedbu Mendelssohnovog violinskog koncerta, koji mu je nakon toga bio i posvećen; uspjeh ovog djela djelomično je rezultat Davidovih neprocjenjivih savjeta i prijedloga tijekom razdoblja njegova stvaranja. Posjedovao je sve osobine idealnog vođe: energičan, puni ton i čvrstu tehniku, zajedno s odgovornošću, brzinom percepcije i glazbenom inteligencijom, što ga je također kasnije činilo i izvrsnim dirigentom. Davidova najznačajnija dostignuća bila su kao vođa orkestra, pedagoški i urednički rad. Kao maštovit i poticajan učitelj, Konzervatorij u Leipzigu pretvorio je u središte podučavanja violine. Njegovi najpoznatiji učenici bili su Joachim, Wilhelmj i Wasielewski. Priredio je izvrsna izdanja etida Kreutzera, Rodea, Fiorilla, Gaviniésa i Paganinija, te koncerata Kreutzera i Rodea. Iznio je prvo praktično izdanje Bachovih djela za solo violinu, koja je često svirao u javnosti. Njegova izdanja komorne glazbe osobito su vrijedna i bez uređivačkih ekscentričnosti. Mendelssohnova smrt 1847. godine bila je strašan udarac za Davida, koji je služio kao nosilac ploče na sprovodu. Kasnije ga je Paul Mendelssohn zatražio da se pridruži Moschelesu, Hauptmannu i Juliusu Rietzu u uređivanju ostalih rukopisa njegova brata.

4. Johannes Brahms (Hamburg, 7. svibnja 1833. - Beč, 3. travnja 1897.), njemački skladatelj

Koncert za violinu i orkestar u D-duru Op.77

Allegro non troppo

Adagio

Allegro giocoso, ma non troppo vivace

Brahmsov violinski koncert obilježio je vrhunac prijateljstva sa sjajnim mađarskim violinistom Josephom Joachimom. Prvi njihov susret dogodio se 1853. godine u Hanoveru, kada je mladi Brahms bio na koncertnoj turneji. Godine 1878., dvadeset i pet godina kasnije, Brahms je napisao veličanstveni violinski koncert za njega.

Koncert nije bio skladan samo za Joachima, nego i s njim. Brahms nije bio violinist, iako je često pisao za gudače, nije si dovoljno vjerovao za ovaj pothvat komponiranja koncerta za violinu bez pomoći virtuoza. Čim je završio grubu verziju prvog stavka poslao je Joachimu solo dionicu, sa pismom i napomenom, 'izvrši korekcije, i ne imaj nikakvih oklijevanja – niti poštovanje prema muzici koja je predobra, niti ispriku da partitura nije vrijedna spomena'.³ Joachim je smatrao većinu napisanog izvodljivim, ali je odgovorio 'može li sve biti odsvirano u sparnoj koncertnoj dvorani ne mogu reći, prije nego odsviram sve u cjelini'.⁴ Brahms i Joachim su radili na koncertu u idućim mjesecima, a Joachim je svirao premijeru na Novu Godinu 1879. u Leipzigskom Gewandhausu, s Brahmsom za dirigentskim pultom. Joachim je dobio zadnju, dovršenu verziju solističke dionice samo četiri dana prije zakazane premijere. Tadašnja publika, koja je imala naviku davanja prilično hladne reakcije na Brahmsovu glazbu, bila je više uljudna nego entuzijastična. No, izvedba nekoliko dana kasnije u Beču, kako je prenio Brahms, bila je izniman uspjeh: 'Joachim je moje djelo svakom probom svirao sve bolje, a kadenca je zvučala tako prekrasno na samom koncertu da je publika počela pljeskati na početku code'. Ovaj koncert za violinu je na razini velike simfonije, sa solo violinom i orkestrom koji se potpuno prožimaju u teksturama i argumentima. Takav pristup bio je neuobičajen za jedan violinski koncert ondašnjeg doba, u kojemu je orkestar uglavnom poslušan solistu. Brahmsov koncept naime nije bio u modi glazbe toga vremena, ali su bili Beethoven i Bruch.

³ *Johannes Brahms: Life and Letters*, izdanje Avins, str.541

⁴ Kolovoz 1878, *ibid.*, str.541

Orkestralni tutti na početku skladbe postavlja važne elemente: tihi, padajući i uzlazeći rastavljeni akord kojim započinje stavak; odvažne, čvrste oktave odmah nakon; lirske fraze s umirućim padom; i konačno asertivan ritam koji najavljuje solista. Svaki od tih elemenata pojavljuju se u stavku, često u drugom karakteru ili u službi pratnje violini. Jedna od karakteristika ovog koncerta jest da violina, iako kao solo instrument, često ima ulogu dekoriranja tematskog materijala koji je u orkestru. To čini interakciju između solista i orkestra neobično suptilnom i integriranom.

Brahms je prvotno planirao napisati četiri stavka, kao u svom *Drugom klavirskom koncertu*. Međutim pisao je kako ima problem sa srednja dva stavka, i odlučio ih je napustiti: 'Dakako oni su bili najbolji! No zamjenjujem ih sa sirotim Adagiom.' Taj 'siroti' Adagio je jedan on najveličanstvenijih stavaka koje je Brahms ikada napisao, počevši i završivši sa prekrasnim solom oboe u pratnji ostalih puhača, poput odavanja počasti Mozartovim serenadama. Violina istražuje sav svoj melodijski i emocionalni potencijal, meditirajući zajedno sa oboom u završetku stavka.

Finale je u mađarskom stilu, sa reskim plesnim ritmom koji se izmjenjuje sa melodijama izrazite slatkoće. Od solista traži nenadmašno samopouzdanje, a i određeni osjećaj napuštenosti. Ipak, gruba odlučnost koja katkad prevlada u trenutcima zanosa, nije ono što je Brahms sebi zamislio.

5. Petar Iljič Čajkovski (Votkinsk, 7. svibnja 1840. - Petrograd, 6. studenog 1893.)

Koncert za violinu i orkestar u D-duru Op.35

Allegro moderato

Canzonetta: Andante

Finale: Allegro vivacissimo

U srpnju 1877. godine Čajkovski je oženio Antoninu Ivanovnu Milykovu. Nažalost, taj brak mu nije donio preveliku radost. Čajkovski je već u listopadu napustio Rusiju sa svojim bratom Modestom kako bi putovao u cilju da vrati svoje zdravlje i mir. Nakon nekoliko mjeseci provedenih u Italiji, nastanio se u hotelu na obali Ženevskog jezera. Osjetivši ponovno entuzijazam prema skladanju, dovršio je *Evgenija Onjegina* i napisao svoju *Četvrtu simfoniju*. Godine 1878. sastao se sa svojim bliskim prijateljem i violinistom Iosifom (Josefom) Kotekom, učenikom Josepha Joachima. Kotek je sa sobom imao nekoliko nedavno objavljenih partitura. Među njima nalazila se i *Španjolska simfonija* Éduarda Laloa, koju je Čajkovski opisao kao djelo prepuno svježine i lakoće, pikantnih ritmova i predivnih, izrazito dobro harmoniziranih melodija. Divio se Lalou jer je on 'mislio više o glazbenoj ljepoti nego samo o ustaljenim tradicijama, poput Nijemaca' (Lalo je bio Francuz).⁵ Odmah nakon tog susreta, Čajkovski je počeo pisati koncert za violinu, te dovršio prvu verziju nakon samo deset dana. Rezultat, međutim, daleko nadmašuje Laloovu dopadljivu kopoziciju. Kasnije je Čajkovski, na nagovor Koteka i Modesta, promijenio spori stavak. (Originalni stavak je postao odvojeni komad za violinu i klavir, *Souvenir d'un lieu cher*). Kotek je izveo koncert privatno uz klavirsku pratnju u Clarensu u Švicarskoj 3. travnja 1878. godine.⁶ Do 11. travnja, mjesec dana nakon Kotekovog dolaska, koncert je bio dovršen i u potpunosti orkestriran. Violinist ga je svirao u javnosti samo jednom i to tek u studenom 1882. godine u Moskvi. Nakon daljnjih satova s Joachimom u Berlinu, Kotek je postao učitelj violine na berlinskom *Hochschule für Musik* 1882. godine. Napisao je neke studije, duete i solo komade za violinu, koje su u repertoaru ostale nekoliko godina.

⁵ Warrack, *Tchaikovsky*, str.260

⁶ Friedrich Baser, revised by David Brown, *Kotek, (Eduard) Yosif [Joseph] (Yosifovich)*, (2001), URL: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.15417> (Pristupio u svibnju 2020.)

Put do premijere je bio puno manje pravocrtan. Čajkovski je pak posvetio koncert uglednom virtuozu Leopoldu Aueru, profesoru violine na Sankt Petersburškom Konzervatoriju koji je bio i vođa Carskog Baletnog Orkestra. No, nade da će Auer prvi izvesti njegovo djelo bile su ubrzo srušene. Auer je smatrao da koncert treba preinake prije nego ga odluči svirati. Čajkovski se tugaljivo prisjećao, 'ne znam je li Auer bio polaskan mojom posvetom – samo što, unatoč našem iskrenom prijateljstvu, nikada nije htio savladati poteškoće ovog koncerta, i smatrao ga je nespretnim za izvođenje'.⁷ Auerovoj je tehnici nedostajao određeni virtuozi štih - možda zbog loše fizičke građe njegovih ruku - a u prvim su ga godinama neki ruski kritičari nepovoljno uspoređivali s Wieniawskim; ipak njegova plemenita i profinjena interpretacija velikih koncerata uspjela je uvjeriti skeptike. Premijera se konačno dogodila u Beču u izvedbi violinista imena Adolf Brodsky 1881. godine u prosincu, sa Bečkom filharmonijom i dirigentom Hansom Richterom. Nažalost, reakcije su bile općenito neprijateljske, posebno od strane strahovitog kritičara Eduara Hanslicka. Pisale su se oluje loših kritika i uvreda, od kojih je najpoznatija baš Hanslickova 'glazba koja smrdi na uho'.⁸ Posebno se okomio i na treći stavak nazvavši ga prostačkim te nalik na bijednu radost ruskog crkvenog festivala. Kasnije, kada je djelo bilo više prihvaćeno, Auer je zažalio svoju odluku, i izveo koncert sa svojim neznatnim preinakama. Ipak, Auerovi učenici poput, Jasche Heifetza, Nathana Milsteina, Mische Elmana, i drugih, bili su ti koji su entuzijastično izvodili ovaj koncert, čineći ga najviše izvođenim koncertom za violinu dvadesetoga stoljeća.

Postoji hipoteza da se Čajkovski donekle ugledao na Brahmsov violinski koncert, izveden i objavljen dvije godine prije. Struktura je proistekla iz zamisli da se povežu načela solistički i simfonijski koncipiranog koncerta. Brahmsovu partituru je svakako mogao poznavati jer je njegov moskovski nakladnik imao podružnicu i u Leipzigu, gdje je objavljeno Brahmsovo djelo. Srodnosti se očituju u sličnosti glavnih dvaju tema prvoga stavka i u zamisli provedbe, koja orkestru daje svojevrsnu simfonijsku ulogu. Tako se oblikovna funkcija, bez prazne dekorativnosti, očituje i u tehnički zahtjevnoj i opsežnoj kadenci, koja na svoj način predstavlja drugačiji oblik provedbe. Dok prva tema u prvom stavku ne evocira ruski folklor već unatoč 4/4 mjeri podsjeća na polonezu, Canzonetta (Andante) zvučnu sliku ponovno stilski vraća sjetnom „ruskom tonu“. Ruska melodika u cjelosti prožima finale (Allegro

⁷ Warrack, *Tchaikovsky*, str.262

⁸ Roland John Wiley, *Tchaikovsky, Pyotr Il'yich*, (2001), URL: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.51766> (Pristupio u svibnju 2020.)

vivacissimo), koji izaziva vatromet virtuoznosti. Prva tema je prolom ruskog plesnog temperamenta, a druga, mnogo sporija, isto je toliko rustikalna. Dionica solista kao da simulira glavnog svirača na bučnom narodnom slavlju. Čajkovski ipak svoja sjećana na pučke muzikante transcendira, podižući lik svirača na razinu virtuozu svjetskih koncertnih dvorana.

6. Antonín Dvořák (8. rujna 1841. - 1. svibnja 1904.), češki skladatelj

Koncert za violinu i orkestar u a-molu Op.53

Allegro ma non troppo –

Adagio ma non troppo

Finale: Allegro giocoso ma non troppo

U međuvremenu dok je Joseph Joachim izvodio premijeru *Brahmsovog violinskog koncerta*, Brahmsov izdavač, Fritz Simrock, sugerirao je Dvořáku da također napiše koncert za Joachima. To je slijedilo odmah nakon velikog uspjeha Dvořákovih *Slavenskih plesova*, objavljenih 1878. godine, koji su ga učinili poznatim imenom gotovo preko noći.

Unatoč Dvořákovoj popularnosti, ovaj projekt nije tekao glatko. Prvu verziju koncerta napisao je na ljeto 1879. godine, poslao Joachimu, i odmah inkorporirao neke njegove sugestije. Do idućeg travnja ga je već značajno prepravio, vjerojatno kao rezultat Joachimove kritike. No, to nije bio kraj svemu. Tek u rujnu 1882. godine je Dvořák otputovao u Berlin kako bi prosvirao koncert zajedno s Joachimom. Pisao je svom izdavaču, Simrocku, da je Joachim bio oduševljen koncertom: ' Vrlo mi je drago da će to biti konačno dovršeno! Prerađena verzija stajala je kod Joachima dvije godine. Bio je jako ljubazan i sam napravio promjene u solo dionici. Još moram nešto doraditi u *Finalu* i učiniti instrumentaciju delikatnijom na nekoliko mjesta.⁹ Unatoč ovom svom pregovaranju, Joachim, koji je izveo nekoliko novih djela u svojoj dosadašnjoj karijeri, ovaj koncert nije niti jednom odsvirao u javnosti. Srećom, Dvořák je našao zadovoljavajuću zamjenu za premijernu izvedbu svog

⁹ Otakar Šourek, *Antonin Dvořák: Letters and Reminiscences*(Prag:Artia, 1954), str. 65

koncerta. Premijera se održala u Pragu 14. listopada 1883.godine a koncert je izveo briljantni mladi češki violinist, pamtljivog imena, František Ondříček, koji je bio slavni nositelj ovog koncerta. Pratio ga je Orkestar Nacionalnog Kazališta a dirigirao Moric Anger. No, Ondříčekovo zanimanje za Dvořákov koncert nije završilo s premijerom. Violinist je marljivo predstavljao djelo na svojim koncertima širom svijeta, značajno pomažući povećati njegovu popularnost međunarodnim publikama. Prvi nastup izvan Praga već je bio zakazan za 2. prosinca te godine, kada ga je u Beču izveo, ovaj put, sa dirigentom Hansom Richterom. Koncert je imao tako ogroman uspjeh da je Ondříček morao ponoviti nastup tjedan dana kasnije, 10. prosinca, kada je Dvořákovim komadom zamijenio originalnu stavku programa, koncert Louisa Spohra. Njegovi suvremenici hvalili su njegovu sjajnu i besprijekornu tehniku, bogatstvo njegova tona te osjetljivost i spontanost njegova izraza. Ondříčekov repertoar obuhvaćao je sve glavne koncerte; svirao je solistička i komorna djela čime se razlikovao od svojih suvremenih violinskih virtuoza koji su gotovo jednoglasno preferirali koncertne aranžmane i transkripcije.

Korijeni Dvořákovog pristupa ovom djelu leže, ne u tolikoj mjeri kao Brahmsov violinski koncert koliko, u temelju Mendelssohnova i Bruchova djela. Mendelssohn je već olabavio tradicionalni format prvoga stavka, Bruch ga je razvio, a sada Dvořák odaje dojam fantazije u čelnom stavku koncerta. Dvořák je također od Smetane naučio ukomponirati elemente tradicionalne češke glazbe koja pridonosi živopisnom i vrlo karakterističnom koncertu.

Dvořákov koncert je postupno postao važan dio repertoara čeških violinista, uključujući Jaroslava Kociana i Jana Kubelika. Djelo je sporije stizalo do međunarodne publike, ali postao je poznat široj javnosti zahvaljujući velikim naporima poput Josefa Suka, Salvatorea Accarda i Davida Oistracha.

U prvom stavku uobičajena orkestralna ekspozicija u potpunosti izostaje: nakon uvoda od nekoliko taktova, violina ulazi s prvom temom i raskošnom rastvorbom do najviših nota izvedivih na instrumentu. Razvoj materijala gotovo je improvizacijski, te daje ovom stavku koncerta rapsodičan prizvuk temeljen na fantaziji. Melodija druge teme je u paralelnom C-duru. Nakon napetog vrhunca stavka, svojevrsnoj provedbi, nema uobičajene reprize jer prvi stavak vodi odmah u drugi.

Lirski drugi stavak u F-duru odlikuje se lepršavom, gotovo vokalnom melodijom koja potvrđuje svoju dominaciju u cijelom stavku, unatoč snažnim naglascima izrazito ritmične druge teme. Cijeli stavak svjedoči o Dvořákovoj izuzetnoj melodijskoj snalažljivosti i inovativnoj orkestraciji. Izvanredan oblik ovog stavka potaknuo je neke violiniste da ga sviraju kao neovisno koncertno djelo, čak i početkom 20. stoljeća.

Treći stavak koncerta u rondo obliku jedan je od skladateljeve najsavršenije stilizacije narodnog plesa. Glavna tema sa svojim sinkopiranim ritmovima i upečatljivom vitalnošću očito je nadahnuta furiantom, češkim narodnim plesom. Njegovo sunčano raspoloženje i živahan temperament približavaju ovom stavku slavenski ples i čine ga jednim od najsretnijih glazbenih izričaja skladatelja.¹⁰

¹⁰Antonín Dvořák, *CONCERTO FOR VIOLIN AND ORCHESTRA*, URL: <http://www.antonin-dvorak.cz/en/concerto-for-violin> (Pristupio u svibnju 2020.)

7. Jean Sibelius (Hämeenlinna, 8. prosinca 1865. – Järvenpää, 20. rujna 1957.), finski skladatelj

Koncert za violinu i orkestar u d-molu Op.47

Allegro moderato

Adagio di molto

Allegro, ma non tanto

Sibelius je započeo svoju glazbenu karijeru kao profesionalni violinist te je također poučavao violinu. Njegova djela za violinu i orkestar uključuju dvije serenade, dvije 'svečane melodije', i šest humoreski, kao i ovaj koncert. Također postoje i komadi za violinu i klavir.

Sibeliusov jedini koncert za violinu bio je strastveni izljev ali i oproštaj od romantizma. Počeo ga je skicirati već 1899.godine. Koncert je skladan 1903. – 4. godine i revidiran godinu dana kasnije, između pisanja svoje druge i treće simfonije. Sibelius je koncert posvetio poznatom violinistu Willyju Burmesteru, te se premijera trebala održati u Berlinu. No, zbog financijskih razloga, Sibelius ga je odlučio premijerno izvesti u Helsinkiju. Budući da unatoč obećanjima Sibelius nije čekao Burmestera da bude slobodan izvesti djelo, Sibelius je angažirao Victora Nováčka, mađarskog violinista i pedagoga češkog porijekla koji je tada predavao na Helsinki Glazbenom Institutu (danas Sibeliusova akademija). Prva verzija bila je izvedena u Helsinkiju 8.veljače 1904. godine. Koncert je ponovljen u još dva navrata. Kompozitor i kritičar Oskar Merikanto pisao je da je Nováčekova svirka, napamet bez nota, bila "majstorski" izvedena, no to zapravo vrlo vjerojatno nije bio slučaj. Prema Carlu Lindelöfu, koji je bio vođa orkestra, Nováček je bio trom na pokusima i neprestano gundao o poteškoćama brzih pasaža u koncertu. Doista, koncert je bio strašno zahtjevan. U svojoj drugoj recenziji Merikanto je primijetio da Nováček zapravo i nije "majstorski" svirač. Napisao je da bi u rukama Burmestera to djelo vjerojatno imalo veličanstveniji učinak, a Nováček je mogao samo djelomično dati u svojoj izvedbi onaj sjaj i blistavu sigurnost koja je apsolutno potrebna u ovoj vrsti virtuosnog komada. Premijerna izvedba bila je žestoko kritizirana od strane Karla Teodora Flodina, pisca kojemu se Sibelius silno divio. Prema Flodinovim riječima, Sibelius nije izrekao ništa novo u tradicionalnom i virtuosnom violinskom koncertu, i trebao je umjesto toga napisati veće simfonijsko djelo. Tadašnji kritičari su smatrali da koncertu nedostaje koherentnosti, ali Donald Tovey je pisao, 'U ... slobodnijem koncertu izumljenom od strane Mendelssohna i Schumanna, nisam upoznao djelo više originalno, stimulativno i vješto napisano od ovog.'¹¹. Nezadovoljan dijelovima verzije iz 1904. godine, koji su razočarali cijenjenog helsinškog kritičara Karla Flodina, Sibelius je odustao od objavljivanja djela (ova

¹¹ Donald Francis Tovey, *Concertos and Choral works: Selection from Essays in Musical Analysis* (Mineola, NY: Dover Publications, 2015), str.206

verzija obnovljena je tek 1990.godine). Povukao je koncert i napisao preinake. U proljeće 1905. godine Sibelius je dovršio drugu verziju - sažetu i malo lakšu - ali dao ju je Karel Haliću da izvede. Burmester se uvrijedio i nikada nije izveo koncert. Njegova dramatičnija revizija - koja je sada svrstana u vodeće svjetske koncerte - svoju je premijeru dobila u Berlinu u listopadu 1905. godine, a izveli su ju Karel Halíř kao solist na violini i Richard Strauss kao dirigent. Koncert je polako postao popularniji tijekom desetljeća koja su uslijedila. Do prekretnice je došlo u 1930-ima, kada je Jascha Heifetz snimio djelo i učinio ga svjetski poznatim.¹² Originalnost ovog koncerta leži posebno u mračnoj sonornosti orkestralnog pisanja, koja je vrlo karakteristična za Sibeliusa. Što se tiče nepovezanosti, istina je da koncert može pomalo lutati u nekim interpretacijama. Prvi stavak pogotovo ima tendenciju činiti se labavo rapsodičan ako nije strogo kontroliran u rukama solista.

Sibelius je započeo ono što bi se činilo nemogućim izazovom - spajanje svoje ozbiljnosti, bez kompromisa s tradicijom blistavog, egzibicionističkog virtuoznog koncerta, tradicije koja je puna prikaza zasljepljujuće tehnike koja ponekad graniči s ispraznošću. Da koncert ne postoji, teško bi bilo zamisliti takvu amalgamaciju, a katkad se napor pokušaja očituje u nekoj virtuoznoj figuraciji - povremenom nagibu prema hvalisanju kojemu nije mjesto u svijetu Sibeliusovih simfonija i tonske pjesme. Iz druge bi se perspektive djelo moglo promatrati i kao produbljivanje tradicije - virtuozni koncert istodobno potvrđen i nadmašen temeljitom ozbiljnošću svrhe i 'viškom' gustoće kompozicijskog razmišljanja. Povrh svega, njegova lepršava nordijska atmosfera i motivički zvučni svijet nepogrešivo su 'sibelijski'. Jedna od njegovih neobičnih karakteristika bila je proširena kadenca prvog stavka koja služi kao provedba (postupak koji je zasigurno upotrijebio na Mendelssohnov primjer); drugi je bio njegovo poboljšanje u građi, pojačanje koncertantne estetike kroz iznenadno eruptivna, snažna orkestralna previranja.¹³

¹² *Jean Sibelius, Violin concerto*, URL: http://www.sibelius.fi/english/musiikki/ork_viulukonsertto.htm (Pristupio u svibnju 2020.)

¹³ Fabian Dahlström and James Hepokoski, *Sibelius, Jean [Johan] (Christian Julius)*, (2001), <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.43725>, (Pristupio u svibnju 2020.)

8. Zaključak

Odabir koncerta koje sam koristio kao nositelje ove teme bio je vođen važnosti u literaturi i osobnim preferencijama. Krenuo sam od Beethovena kao ranog romantičara jer ako govorimo o koncertu za violinu, moramo spomenuti taj monumentalni komad glazbe. Idući je Mendelssohn koji me iznova oduševljava svojom ljepotom i jednostavnim karakterom. Zatim Brahms i Čajkovski koji su također neizostavni u repertoaru svakog profesionalnog violinista. Dvořák sa svojim folklornim melodijama donosi pravo osvježanje i zanos pri slušanju, te Jean Sibelius kao zadnji romantičar čiji se nordijski ton može čuti svake sezone u dvoranama diljem svijeta. Osim samog događaja premijere tih djela, opisao sam ukratko i živote izvođača i shvatio koliko su zapravo utjecaja pojedini umjetnici instrumentalisti imali u skladateljevom stvaranju. Također sam shvatio da iako premijera može biti lošije ocijenjena to ne znači da djelo automatski gubi na vrijednosti i pada u zaborav, već naprotiv, snagama onih koji su ih voljni predstavljati, djelo može doživjeti svoj sasluženi sjaj i slavu.

9. Literatura

1. Andreis, Josip; Povijest glazbe, sv. 2, Zagreb: Liber Mladost, 1976
2. Antonín Dvořák, *CONCERTO FOR VIOLIN AND ORCHESTRA*, URL: <http://www.antonin-dvorak.cz/en/concerto-for-violin>
3. *Oxford Music Online, Grove Music Online*, URL: <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/>
4. Philip, Robert; *The classical music lover's companion to orchestral music*, New Haven And London, Yale University Press publications, 2018
5. *Jean Sibelius, Violin concerto*, URL: http://www.sibelius.fi/english/musiikki/ork_viulukonsertto.htm
6. Supčić, Ivan; *Estetika europske glazbe, Povijesno-tematski aspekti*, Zagreb, Školska knjiga, d.d., 2006
7. Žmegač, Viktor; *Majstori europske glazbe, Od baroka do sredine 20. stoljeća*, Matica hrvatska, 2009